

1. Kukkakaalia ja meritokratiaa

Jokainen suomalainen tietää, mikä on aapinen. Melko suuri ryhmä hallitsee myös kertolaskut, mutta jokaiselta kaduntallaajalta ei välttämättä saisi kuulla mielipidettä G7-huippukokouksen asialistasta, ilma-aseiden kunnossapidosta, omenalajikkeista tai herra Darcyn penseydestä. Olemme yhteiskunnassa jakaantuneet kentille, joiden sisällä puhumme samaa kieltä. Nämä kentät määrittää sosiologi Pierre Bourdieun mukaan taloudellinen, kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma. Koulu on järjestelmä, joka mahdollistaa eri lähtökohdista tulevien sekoittumisen yhdeksäksi vuodeksi ja samalla omalle kentälleen kipuamisen. Koulujärjestelmä sekä yhdistää että erottelee. Mark Twainin sanojen mukaan: ”Persikka oli kerran karvas manteli; kukkakaali ei ole kuin korkeakouluopetusta saanut kaali.”

Suomessa jokaisella lapsella on mahdollisuus yhtäläiseen, ilmaiseen koulutukseen. Koska koulutus on kaikille mahdollista, on oikeutettua pitää sen kautta ansaittua menestystä suuressa arvossa. Jukka Kekkonen ja Matti Tanelin mielipidekirjoitus ”Koulutuksen merkitys on vaarassa kadota” (Vartija-lehti, 20.10.2020) korostaa korkeakoulutuksen merkitystä demokraattisessa hyvinvointivaltiossa. Teksti tuo esille käsitteen meritokratia, jolla tarkoitetaan hierarkkisen järjestyksen muodostumista ahkeruuden ja älyllisten meriittien mukaisesti yhteiskuntaluokkaan katsomatta. Meritokraattinen järjestelmä aikaansaa mahdollisuuksien tasa-arvon. Tämä kuitenkin tarkoittaa sitä, että koulun on oltava erotteleva pätevyyden tunnistamiseksi.

Koulujärjestelmän yhdistävä aspekti syntyy opetussuunnitelman ulkopuolisesta oppimisesta. Koulussa opitaan käyttäytymismallit ja sosiaalisten suhteiden pelisäännöt. Tämän lisäksi koulu luo yhteisen keskustelupohjan, koska jokaisella on aiheesta muistonsa. Kokemukset koululiikunnasta, pakoruotsista ja sijamuotojen opettelemisesta ovat kaikkia suomalaisia yhdistävä tekijä. G. V. A. Koskenniemen runo ”Koulutie” (1924) kirvoittaa jokaisessa lukijassa muistot pienen koululaisen elämästä. Runo onnistuu vangitsemaan jotain perustavanlaatuisia koululaisen mielenmaisemasta. Kuljemme kaikki koulutien, se on vain jokaiselle omanlaisensa.

Koulutus kartuttaa ennen kaikkea kulttuurista pääomaa. Se realisoituu, kun peruskoulun jälkeen nuorten on jakauduttava yleissivistävään lukiokoulutukseen ja ammatilliseen koulutukseen. Derivointi, sitruunahappokierron vaiheet ja Nietzschen teoriat eivät ole arjessa selviytymisessä olennaisia tietoja ja taitoja. Kuitenkin ne avaavat portit akateemiseen eliittiin ja voivat olla siten oleellinen osa yksilön identiteettiä. Kulttuurinen pääoma on arvoja, joihin kuuluu tiedot, taidot, äly ja kokemukset. Kekkonen ja Taneli kieltävät mielipidekirjoituksessaan väitteet siitä, että ”tutkinnot tekisivät ihmisistä viisaampia tai että vähättelisimme niitä, joilla ei ole (korkea)koulutusta.” Tietyillä kentillä korkeakoulutus tulee aina olemaan arvostettua, mutta toisilla statuksen määrää esimerkiksi työkokemus tai muut ominaisuudet. Joka tapauksessa koulutus erottelee ja koulutukselliset meriitit määräävät yhteiskunnallista asemaa.

Monelle koulutus on ensisijaisesti reitti taloudelliseen menestykseen. Nyrkkisääntönä voidaan pitää, että eniten vastuuta vaativiin ja kovapalkkaisiin ammatteihin tulee kouluttautua pidempään. Kouluttautuminen työhön, josta maksetaan paljon, kerryttää taloudellista pääomaa. Yhtäläiset mahdollisuudet samaan työhön on edistänyt yhteiskunnallista tasa-arvoa,

sillä köyhyydestä on mahdollista nousta rikkauteen. Tämän ansiosta ei eletä enää syntyperän määräämässä sääty-yhteiskunnassa. "Koulutie"-runossa kohdataan "runoruhtinas, piispa Franzén" ja lukija muistaa, että sata vuotta sitten kirkolliseen opetustehtävään useimmiten synnyttiin. Emme kuitenkaan voi kiistää, etteikö kansa jakautuisi yhteiskuntaluokkiin. Koulutustaso ja varakkuus ovat tiukasti sidottuja toisiinsa ja samalla yhteiskunnalliseen asemaan ja vaikutusmahdollisuuksiin.

Riippumatta koulumenestyksestä ja tulevaisuudensuunnitelmista koulu antaa jokaiselle mahdollisuuden kerryttää sosiaalista pääomaa. Sosiaalisen pääoman piiriin luetaan sosiaalinen verkosto, johon voi luottaa pyyteettömästi. Verkosto mahdollistaa integroitumisen yhteiskuntaan ja tarjoaa turvaverkon tiukassa tilanteessa. Koululaitoksen yhdentävä vaikutus voidaan nähdä myös siinä, kuinka koulun luokat koostuvat eri lähtökohdista peräisin olevista oppilaista ja jokaisella on mahdollisuus tutustua erilaisiin maailmankuviin. Koska emme ole vain oman kenttämme ihmisten ympäröimänä, opimme ottamaan huomioon toisten tarpeet ja erilaiset arvot.

Ongelmana koulujärjestelmän tasa-arvossa on se, että vaikka mahdollisuudet ovat yhtäläiset, lähtökohdat niiden hyödyntämiseen eivät ole. On tutkittu, että keskiluokkaisten perheiden lapset päätyvät moninkertaisesti todennäköisemmin suorittamaan lukiokoulutuksen kuin matalasti koulutettujen perheiden. Tämä on seurausta siitä, että kulttuurinen pääoma periytyy samoin kuin taloudellinenkin. Keskiluokkaisille lapsille opetetaan arvomaailma, johon kuuluu kouluttautuminen. He ovat myös selviytyneet lukio-opintojen kustannuksista ennen oppivelvollisuuden laajentumista. Koulutus siis periytyy. Kekkonen ja Tanelin mielipidekirjoituksessa huomautetaan, että todistusvalinnan määrän kasvattaminen vahvistaa ilmiötä, koska yhä nuorempien on valmistauduttava kilpailemaan opiskelupaikasta. Tämä huomataan myös viimeaikaisissa uutisotsikoissa esiintyneiden maksullisten tukiopestajien ja valmennuskurssien kysynnän lisääntymisenä.

Demokraattisen yhteiskunnan kannalta meritokratia ja koulutus on perustavanlaatuisen tärkeää. Se on paljon muuta kuin opetussuunnitelma ja oppiaineet. Koulutus erottelee meidät tehtäviin, joissa yhteiskunta pyörii, mutta opettaa meidät tuntemaan kanssaihmisemme. Emme tule muistamaan, mikä sota Pähkinäsaaren rauhaan vuonna 1323 edes päättyi, mutta muistamme toisemme ja vaivan, jonka koulun eteen näimme. Koulutien varrella on ovia, joista osa avautuu ja osa sulkeutuu. Tie on kuitenkin kaikille yhteinen. Se tarjoaa jokaiselle mahdollisuuden tulla kukkakaaliksi muiden kaalien joukossa. Onko kukkakaali sitten jotenkin muita kaalilajeja parempi? Kai se on makuasia, ja niistä emme kiistele.